

միայն մեծամեծաց քով կը գտնուին։ Պարսկաստանի ընտիր ձիերն են Խուրասանի ձիերը, մեծղի և ուժեղ քան զամէնը, որոնք կանոնաւոր զօրաց կը գործածուին։

Վայրի կենդանիներէն կը գտնուին Պարսկաստանի մէջ, առիւծ, վագր, ընձառիւծ, գայլ, իշաւայրի, առն, վիթ, բորենի, շնագայլ, աղուէս, ցուլ, կապիկ. օձ ալ շատ կը գտնուի երկրին սաստիկ տաքութեան պատճառաւ, բայց թուռաւոր տեսակները քիչ են։ Լըկիրին մեծ վնաս հասցընողներն են մարախը, սարգի տեսակ մը որ Գարան Կ'ըսուի, կարիճ և ճերմակ մըջիւն։

Լըկիրը ինքնին որչափ որ ալ բարեբեր չէ՝ բայց ջանքով շատ տեսակ պտուղներ կը հասցընէ. ինչպէս նաև խաւարտ, մեկոն, արմաւ, ծաղիկներ, վարդ, ծարիր, կանեփ, խաշնդեղ, ընգոյզ որ ծացուցիչ, մատուտակ, խէժ դառն, խունկ, սուսամ, ծխախոտ, քրքում, տորոն, բամբակ, շաքարի եղէգն, խաւող, չամիչ. որոնցմով մեծաւ մասամբ կ'ընէ իրեն վաճառականութիւնը ուրիշ երկիրներու հետ. և Պարսկաստանէ դուրս ելած վաճառքներն են, մետաքս, գիտոր, ասր, մարգարիտ, շաւ, վարդաջուր, դէմպէքի, ծխախոտ, գրչի եղէգ, քրքում, ընկոյզ, որիզ, գաւազան ծխաձիգ, կապերտ, ափիոն, շաքար։

Կը շարունակուի։

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՊՕԼՍՈՅ

(Տես երես 75)

ԳԼՈՒԽ Դ

Արեւելեան կայսերութեան վիճակն Յուստինոսէն մինչև Եսթինէի մահը։

Անաստասայ մահուրէն ետև բազմաթիւ կուսակցութիւնք երևան ելան. և որովհետև Լ'անաստաս իրեն յաջորդ

մը չէր որոշած, անոր համար իւրաքանչիւր կուսակցութիւն իր գլխաւորը կ'ուզէր որ կայսր ըլլայ։ Լ'մանս ներքինին՝ որ արքունեաց հազարապետն էր, արծաթոյ մեծամեծ գումարներ տուաւ Յուստինոսի, որ պահապան զօրաց գլխաւորն էր, որպէս զի զանոնք զօրաց բաժնէ և անոր եղբորորդին (Դ)էոկրիտոսը կայսր դնել տայ։ Յուստինոս բաժնեց զայն իր անուամբը, և այսպէս զօրքը շահեցաւ, որ զինքը կայսր ա. նուանեցին նոյն իսկ Լ'անաստասայ Թադման օրը։

Լ'յս Յուստինոսի վարքը ամբողջ վիպասանութիւն մըն է պատմութեան մէջ, ինչպէս վիպասանական է նոյն իսկ Կոստանդնուպոլսոյ պատմութիւնը։ Յուստինոս (Թրակիոյ Բեբերիանա քաղաքը ծնած էր, ու տղայութեան ժամանակն ոչխար արածելով անցուցած էր, վերջը աղքատութեան պատճառաւ հայրենիքէն ելաւ և ոտքով եկաւ Կոստանդնուպոլիս, յամին 470. անոք և անօգնական, և բոլոր յոյսը ապագային վրայ դրած էր, ինչպէս ամէն բաղձախնդիր մարդիկ՝ զորոնք բաղձը փառաւոր աստիճաններ կը հանէ։ Լ'ևոն կայսրն, որ իրեն հայրենակիցն էր, տեսնելով անոր դէմքին գեղեցկութիւնը և հերակլեան ոյժն, իր թիկնապահ զօրաց մէջ դրաւ զինքն. այս հովիւ երիտասարդը Պարսից և Խաւրացուց դէմ մեծամեծ քաջութիւններ ցըցուց. Լ'ևոն զինքը զօրավար անուանեց, և իր յաջորդն Լ'անաստաս սինկղիտոսի պատուանունը տուաւ անոր, և իր թիկնապահ զօրացը գլուխ դրաւ զինքը։

Յուստինոս կին ունէր իր գերուհին, որ կ'ըսուէր Լուպիկինա. այս անունը փոխեց ու Լուփիմիա դնել տուաւ. քովը կանչեց բոլոր իր ազգականները, որոնց մէջն էր նաև Յուստինիանոս, որ Կոստանդնուպոլսոյ պատմութեան մէջ ընդարձակ էջեր պիտի բռնէր։ Զուգեց ոչ կարդալ սորվիլ և ոչ գրել. փայտէ պնակիտներու վրայ իր անունը կազմող տառերը փորուած էին, և

իր ատենադպիրները կ'առաջնորդէին կայսեր ձեռացն ու գրէին, երբ պէտք կ'ըլլար տէրութեան հրովարտակ մը ստորագրել: Բայց իր քեռորդոյն՝ Յուստինիանոսին ամենայն կերպով գեղեցիկ դաստիարակութիւն մը տալ տուաւ, և զինքը հետզհետէ հիւպատոս, կայսերական զօրաց զօրավար անուանեց, և իրեն յաջորդ որոշեց, ու կայսր պսակել տուաւ՝ յամին 527: Ստուլիանոսի սպանութիւնն, որ փառասէր և անգութ Յուստինիանոսն ի գլուխ տարաւ, և ուզեց սուրբ խորհրդոց մատչիլ իր թշնամոյն հետ, որպէս զի լաւ մը խաբէ զինքը, Յուստինիանոսի կայսերութեան մեծ արատ մըն է: Բայց կայսրն սկսեւ էր Սրմիզդ պապին հետ խօսակցիլ արևելեան և արևմտեան եկեղեցիներն իրարու հետ միաբանելու, բայց մահը վրայ հասնելով մեռաւ, 1 օգոստոսի 527, եօթանասունևեօթը տարեկան: Կտրիճ և մեծասիրտ էր, բայց տգէտ, և ամենեւին իր առաջին բարուց բրտութիւնները չփոխեց: Կայսերական թագը շատ աւելինուազ կը վայելէր իրեն քան թէ սուրը, կ'ըսեն Եւագր և Օննարա: Բոլոր թագաւորութեան ժամանակը կրկէսին մէջ կ'առամարտութիւն ընելով անցուց: Հոն չորս կառք մէկէն վազցնել կու տար՝ կ'առավարներուն ճերմակ, կարմիր, կանաչ, կապոյտ գունով հագուստներ հագուեցնելով: Թէ ժողովուրդը և թէ կայսրը այս տեսակ խաղերու վրայ մեծ սէր ձգեւ էին ու երբեմն մէկ գոյնը կ'ընտրէին երբեմն մէկալը: Ինքամ մըն ալ կապոյտը ամենուն սիրելի եղած էր, ինչպէս նաև Յուստինիանոսի, և ասկէ մեծամեծ կրօններ ծագեցան: Կապոյտները տեսնելով որ կայսրը և ուրիշ մեծամեծները իրենց կողմն են, սկսան մէկալ գոյներուն նախատինք ընել: Բարբառոսաց հագուստները հագած, և անոնց կոպիտ սովորութեանցն ալ հետեւելով՝ բոլոր գիշերը Կոստանդնուպօլսոյ փողոցներուն մէջ վեր վար կը քալէին, ինչ որ դիմացին ելէր՝ կը յափշտակէին,

երբեմն ալ յափշտակած բաներնուն տէրերը կը սպաննէին: Բանի որ չէին պատժուիր՝ իրենց յանդգնութիւնն ալ կ'աւելնար: որով սկսան ինչուան ցորեկ ժամանակ իր և իցէ տեղ, ու նաև դատաւորաց առջևն սպանութիւններ ընել: Եւ պարծանք կը սեպէին՝ իրենց դիմացինը մէկ զարնելով մը մեռցունել: առանց զէնքի և առանց ծառաներու փողոցները քալողին բանը գէշ էր: Բայց անկարգութիւններն երեք տարի տևեցին: վերջապէս տեսաւ Յուստինոս որ ծայրը գէշի կ'երթայ, ջանաց որ անոնց դէմն առնու: Յուստինիանոս որ արդէն կայսեր իշխանակից էր, դրաւ գլուխը կայսերական թագը անոնց ընդդիմութեան ոչ զօրաց, ոչ ծերակուտին և ոչ ժողովրդեանն:

Սորեղբօրը պէս Յուստինիանոս գեղ տեղ մը յարդի վրայ ծնած, բանակներու մէջ մեծցած, Ստուլիանոսի քաջ զօրավարին մահուամբը կեսարաց կարգն անցած, տղայական զբօսանքն Վիոմետիանոսի նման՝ աւելի վախ պիտի ձգէր ժողովրդեան վրայ քան թէ անոր բարիք պիտի ընէր: սակայն իր առած դաստիարակութեամբը կեանքը փառաւոր եղաւ և անունը հռչակաւոր: և իր երեսունևութը տարուան թագաւորութեան ժամանակ կարծես թէ կայսերութիւնը նոր կեանք ու նոր զօրութիւն առաւ (527-565): Բայց փառաց ալ ոչ այնչափ իր հանձարովն հասաւ, որչափ Ստուլիանոս թագուհւոյն, Բելիսարիոսի և Երսէս պատրկին ձեռքով: Բանի որ հիւպատ էր՝ շատ ստակ ծախեց Յուստինիանոս առատաձեռնութեանց և տեսարանաց: Յամին 521, քսանուհինգ առիւծ և երեսունևվեց ընձառիւծ գնեց, և բոլորն ալ կրկէսը ձգել տուաւ, որոնք զիրար պատռեցին ի մոլեկան ծափահարութիւն բազմութեան հանդիսականաց: Բարդէն Կոստանդնուպօլսոյ մէջ եղած կուսակցութեանց վրայ խօսեցանք: Յուստինիանոս կողմնակից եղաւ Կապոյտներուն, և Ստուլիանոս կ'առաջնորդէր:

Ստուլիանոս, զոր Յուստինիանոս կայս-

բութի անուանել տուաւ, և որ մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ իր տէրութեան վրայ, աննշան տոհմէ էր: Արտաւանդնուպօլիս, կ'ըսէ Պրոկոպիոս իր Գաղաթի պատմութիւնը ըստ զորոց մէջ, ի՛նչապիսի անունով մարդ մը կար, որ իսկապէս ըստ իր անունով ժողովրդեան՝ ժողովրդեան գիմացն որս ընելու կենդանիները կը սնուցանէր, անոր համար արջապան ալ կ'ըսուէր: Իսկ ի՛նչապիսիս ի՛նչաստատաց ժամանակ հիւանդութեամբ մը մեռնելով՝ ընտանիքը խեղճութեան մէջ թողուց. կ'ընեն ուրիշի մը հետ նորէն կարգուեցաւ, որ յանձն առաւ բոլոր տանը հոգը տանիլ: Ի՛նչ միջոցին թէատրոնին տէրը արջապանին պաշտօնն ուրիշի ծախեց, որով այն խեղճ կ'ընէր բոլորովին երեսի վրայ մնաց: Ի՛նչ հանդիսի օր մը, իր երեք աղջիկներն հետն առած, որոնց անուանքն էին Արմիտոնա, Թէոդորա, Ինաստասիա, և շատ գեղեցիկ էին, ձիարձակարան գնաց. և երեքին ալ գլուխը մէկմէկ ծաղկէ պսակ դրած՝ զրկեց որ երթան այն կուսակցութիւններէն շնորհք ինդրեն. իսկ նախէն անոնց խնդիրքը մերժեցին. իսկ իսկապէս անոնց վրան գլխով մօրերնուն դռնապանութեան պաշտօնը տուին: Թէոդորա՝ որ ան միջոցին ութը տարեկան էր, սաստիկ դառնացաւ՝ մօրն, իրեն ու քերցն եղած նախատանացը վրայ: Եւ երբ յարբուս հասաւ սկսաւ շատ թատրոններու վրայ երևալ, և լարախաղներու հետ ընկերացաւ, որոնք միմոսի զգեստ հագուեցուցին անոր, և որովհետեւ խիստ ոգելից ու միանգամայն շաղկրատ աղջիկ մըն էր, քիչ մը ատենէն բոլոր Արտաւանդնուպօլսոյ մէջ համբաւը տարածուեցաւ:

Հեկեպոդ անունով մէկը Պենտապօլի քաղաքապետ անուանուելով, Թէոդորա ելաւ ետեւէն գնաց և անոր հարձն եղաւ: Իսկ քաղաքապետը քիչ ատենէն զինքը քովէն վերցնեց, վասն զի իր անառակութիւններովն բոլոր պաշտօնատարացը զայն թակելու թեան պատշառ եղեր էր: Ինչպիսիս աղջիկն

անկէ ելաւ ինքսանդրիա գնաց, ուր ճութութեամբ և անառակութեամբ ապրելով, շուտ մը վերջին աստիճանի խեղճութեան մէջ ընկաւ: () ր մը, ինչպէս Պրոկոպիոս իր պատմութեանն իննեւորդ գրոցը մէջ կը պատմէ, գձուձ անկողնի մը վրայ պառկած երազ տեսաւ՝ որ մեծազօր ինքնակալ մը, անոր ոտքին առջև կը գնէր պսակ մը և իսկոյ ճիւղութիւններն: Երկրորդ օրը ճամբայ ելաւ, ու եգիպտական ցորենի նաւով մը Արտաւանդնուպօլիս մտաւ. ուր առաջին քը զինքը դարձեալ անառակութեանց տուաւ: () ուստիսիանոս, որ նոյն ատենը պարզ սինկլիտոս էր, բայց միանգամայն կայսերութեան ժառանգ որոշուած էր, Թէոդորայի սաստիկ սիրահարուեցաւ. բայց անիկայ որ գեղեցկութեանը հետ խորամանկ ալ էր, մէկէն ընթացքը փոխեց. գնաց Արտաւանդնուպօլսոյ անձանթութեանը մէջ ողորմելի տուն մը փակուեցաւ, ու հոն սկսաւ կտաւ մանել, ու քաղաքագիտութեան և գեղեցիկ դպրութեանց ետեւէ ըլլաւ: () ուստիսիանոս գնաց բռնի միայնարանէն հանեց զինքը, ու պատրիկոհի տիկնայց արտիւր տուաւ անոր, որով Թէոդորա քիչ ատենուան մէջ անհուն հարստութիւն գիւղեց, և կարգէ դուրս համբաւ հանեց: () ուստիսիանոս կ'ուզէր ինչուանկին առնուլ զայն. բայց Լափիմիա՝ () ուստիսիանոսի կինը, և ի գիւղանտիա իր մայրը ամենայն կերպով այս բանիս դէմ դրին: Արտաւանդնուպօլսոյ մասնաւոր օրէնքով մը արգիլած էր որ կայսերական մեծ պաշտօնատարը ամենեւին գուսանաց և վատահամբաւ կանանց հետ չամուսնանան: () ուստիսիանոս ուզեց այս օրէնքը վերցնել ծեր () ուստիսիանոսին ձեռքով, որ անշուշտ տկարութեամբ տեղի պիտի տար՝ թէ որ Լափիմիա զրիւք ձեռքէն չյափշտակէր: Ի՛նչ մը ատենէն մեռաւ Լափիմիա յանկարծական մահուամբ, որուն համար ըսին թէ Թէոդորա զինքը թունաւորած ըլլայ: () ուստիսիանոս յետոս կոչեց Արտաւանդնոսի օրէնքը, () ուստիսիանոս ամուս-

